

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ УНІВЕРСАЛІЇ, ЦІННОСТІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ СВІТИ СУЧАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ ЯК ФЕНОМЕНУ ПОСТМОДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ

Досліджено процес переосмислення в сучасному соціумі відомих проблем і пошуку нових форм постановки питання не тільки щодо значущості мистецтва, а й до засобів його творення. Соціально-культурний універсалізм мистецтва виступає ресурсом символічних кодів, цінностей, практик. Стверджується, що за умов постіндустріальної цивілізації соціально-культурні універсалії визначають форми та інваріанти структур естетичного обміну.

***Ключові слова:** соціально-культурні універсалії, постіндустріальна цивілізація, символічний простір, комунікативна функція мистецтва.*

Исследуется процесс переосмысления в современном социуме известных проблем и поиск новых форм постановки вопроса не только относительно значимости искусства, но и способов его созидания. Социально-культурный универсализм является ресурсом символических кодов, ценностей, практик. Утверждается, что в постиндустриальной цивилизации он означает трансформацию инвариант социальных ориентаций.

***Ключевые слова:** социально-культурные универсалии, постиндустриальная цивилизация, символическое пространство, коммуникативная функция искусства.*

The problem of sociocultural universals is the contextual and the categorical relationships between the culture and the society as well as the ways and forms of differentiation between them. Socio-cultural universals are the personal system of values in the post-industrial society. The art is the source of various codes, values and practices. They define a proper community without reference to the anthropometric, physical and biological characteristics of its members.

***The keywords:** socio-cultural universals, post-industrial civilization, symbolic space, the communicative function of art.*

Постановка проблеми. Трансформації естетосфери сучасної цивілізації, розпочаті за доби модерну й поглиблені в період постмодерну, суттєво впливають на стандарти генерування та споживання культурних інновацій. Але сучасний бурхливий розвиток соціальних мереж, пошукових систем та інших форм, так би мовити, користувального споживання матеріальних та нематеріальних цінностей свідчать й про подальші, новітні ціннісні зрушення естетосфери сучасної цивілізації за доби постіндустріального світу – не лише на основі соціальної стратифікації чи формування субкультур, а й у вияві функціонування соціально-культурних світів. Загальну тенденцію можна позначити як динаміку перетворення цінностей на вартості. І не дивно, що в першу чергу зазначена тенденція позначилась на естетосфері, оскільки саме нею визначається простір чуттєвого вмісту людських переживань.

На відміну від культурних цінностей і стандартів провідних спільнот доби індустріальної цивілізації, які втілювали порядки розмежування і володарювання, соціально-культурні світи постіндустріальної цивілізації ґрунтуються на відкритості й

доступності в спілкуванні, тобто наразі в сучасних локальних спільнотах та соціумі загалом відбувається послідовна демократизація освіти, інтелектуальної праці, комунікації і т. п. Зміни проникають в стани, традиції, сталість культурних форм, умови, засоби, можливості їх споживання. Наприклад, споживач культурних форм у світі індустріальної цивілізації – це «слухач», «глядач», «спостерігач», але у світі постіндустріальної цивілізації він ще й чи насамперед «користувач», «співучасник». Звідси набуває актуальності пошук відповіді на питання, що саме відбувається із творчою діяльністю і мистецтвом в обрядах культури постіндустріальної цивілізації та як це впливає на її естетосферу загалом.

Метою статті є дослідження місця і ролі творчої діяльності сучасної людини в контексті специфіки мистецтва і, ширше, естетосфери в культурі постіндустріальної цивілізації, а також питання ціннісної переорієнтації філософсько-культурологічного дискурсу при його аналізі.

Ступінь розробленості проблеми. Визначення подальшої спрямованості розвитку соціально-культурних практик сучасного людства в контексті динаміки соціально-культурних форм сучасної естетосфери (А. Пригорницька) представлено в різних аспектах, а саме: загальна теорія культурної еволюції, творчого процесу, впливу та взаємозв'язку естетичних та етичних факторів соціально-культурної динаміки (Л. Левчук) [6; 7]; проект мистецьких та неklasичних дискурсів сучасного мистецтва (О. Оніщенко) [12]; загальні теоретичні форми синтезу феномену творчості на основі ціннісних орієнтацій із застосуванням компаративістської методології із визначенням матеріалістичного, ідеалістичного, релігійного, теософського тлумачень творчості (С. Карсавін) [5]; генезису питання теорії синтезу мистецтв на основі взаємодії різних видів художньої творчості, наприклад літератури і кінематографу (О. Мацяк, О. Рисак, О. Романова) [10; 16; 18]; реалізація здатності людської свідомості до синтезу в контексті життєвлаштування людини (О. Оборська) [11]; реалізація образного потенціалу традиційної та сучасної культур (О. Рожок) [17].

У працях українських учених окреслено питання філософсько-естетичного аналізу розвитку сучасного мистецтва в перспективі методологічних аспектів активності мистецтва (М. Бровко) [1], телеологізму естетичного досвіду та естетичної імперативності (М. Журба) [3], художньої практики та цивілізаційно-культурного розвитку (В. Ісаєв) [4], взаємозв'язку етнокультурного та соціально-культурного розвитку, регіоналізму та універсалізму в моделях неklasичного розвитку (В. Личковах) [8], вимірів та наслідків віртуалізації соціально-культурного досвіду індивіда (Т. Лугуценко) [9], візуалізації та подвоєння культурного середовища в ситуації посткультури (О. Пушонкова) [15]. Змістовно-функціональний аспект естетичного досвіду в контексті взаємозв'язку соціально-культурних форм філософського, релігійного, художнього, магічного мислення представлено в теоретичному доробку О. Поліщук [13; 14]. Проблеми темпоральних аспектів у повсякденності та мистецтві знайшли відображення в працях В. Суханцевої [20] та ін.

Таким чином, українські вчені сформували поле аналізу естетичної проблематики, обрії якого оглядаються з кількох основних позицій. Насамперед феноменологічної, окреслюючи взаємозв'язок проявів творчої діяльності й рівнів її здійснення, форм її реалізації в естетичних та художніх виявах. Також історичної при розгляді структурних та сутнісних трансформацій естетосфери в масштабах новітньої соціально-культурної

Янковський С. В. **СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ УНІВЕРСАЛІЇ, ЦІННОСТІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ СВІТИ СУЧАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ ЯК ФЕНОМЕНУ ПОСТМОДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ**

еволюції людства, країни, регіону чи етнічної спільноти та їхнього впливу на естетичний досвід особистості. Існує й зріз її аналізу як культурознавчих студій, коли опрацьовуються структурно-функціональні, аналітично-інформаційні концепти онтології символічного простору, окреслюється проблемне поле аксіологічних, антропологічних чи метафізичних студій художньої культури сучасного соціуму.

Гіпотезою нашої розвідки є ідея, що подальша розбудова системи естетичних поглядів й понятійно-категоріального апарату щодо сучасної естетосфери (А. Пригорницька) чи художнього простору (І. Існюк) теперішнього соціуму зумовлена проблемою культурних універсалій, оскільки естетичні уявлення перебувають у полі розмежування теоретичної (наукової) та практичної (аксіологічної) традицій філософствування.

Виклад основного матеріалу. Постановка питання соціально-культурних універсалій у мистецтві є, на наш погляд, проблемою взаємозв'язку культури та соціуму й засобів та форм їх диференціації. У філософсько-історичному процесі таке бачення представлено, зокрема, інтуїтивно-містичною візією творчості (наприклад, Анрі Бергсон, Жак Марітен, Микола Бердяєв, Микола Лосський, Карл-Густав Юнг, Ред'ярд Кіплінг). Загальні позиції інтуїтивно-містичної візії творчості включають положення про інтуїцію як суб'єктивний засіб пізнання світу, самовдосконалення індивіду, який відображає у творчості креативний потенціал особистості (приміром, осяяння, внутрішній голос, даймон або демон).

Утім, інтуїтивно-ірраціональна візія творчості є складовою не тільки суто естетичної проблематики, яка виразно підкреслюється у дослідженні проблем творчої уяви, образотворчої діяльності чи етнокультурних впливів. У більш широкому плані нею охоплюються питання культурно-історичного плюралізму (В. Семків), опозиція цивілізаційного та геополітичного типів свідомості (М. Шевченко, О. Власюк), соціально-нормативного значення і, зрештою, пошуку матриці етнічно-генетичного, архетипного кодів культури тощо.

Оскільки значення філософії не тільки в аналізі, диференціації або легітимації окремих наукових дискурсів, а й порівнянні та узагальненні пізнавального потенціалу знань як таких, то має бути встановлений зв'язок між рівнем реалізації індивідуального творчого потенціалу особистості або креативності та соціально-культурного горизонту. Кожна людина, незалежно від геофізичних, історичних, економічних чи ж політичних умов свого існування, завжди є включеним «споживачем» деяких цінностей та одночасно діячем (тобто суб'єктом та актором) символічного простору, який у сучасному світі та сучасних умовах є частиною глобальної соціально-культурної форми існування людства, що стрімко змінюється, маючи безліч мінливих виявів. Відтак, слід визначити як пізнавальні, так і прагматичні орієнтації філософського універсалізму в сучасній постіндустріальній культурі, соціальну динаміку якої складають феномени інформатизації, віртуалізації, медіатизації символічного простору (у тому числі й художнього простору і, ширше, естетосфери людства чи його окремих фрагментів).

Загальний огляд проблеми соціально-культурних універсалій слід почати від повернення до її витоків у філософії античності, оскільки саме цим визначається фундамент сьогоденного розуміння універсалізму як такого. Відомо, що дотичну постановку проблеми універсалій пов'язано із ученням про категорії, яке Арістотель

представив в «Аналітиках». (Слід констатувати, що грецький мислитель наслідував сократично-платонівський погляд на сутність філософських проблем і включив проблему універсалій у контекст категоризації мовно-онтологічного аспекту пізнавальної діяльності.) У своїй первинності проблему універсалій він розглядав відокремлено від категоріально-естетичного сенсу. Таке положення цілком відповідне протиставленню теоретичної та практичної філософії в платонізмі та аристотелізмі.

Розгляд проблеми універсалій за доби пізньої античності та раннього середньовіччя включає етап кодифікації, завершений Порфирієм, та ретрансляції грецької філософії в латинську, здійснену Боецієм. Опрацювання теоретичних положень Аристотелевого спадку у філософії, у тому числі й учення про категорії, привело до їх екстраполяції на систему *septimum artes liberales* (впроваджені Марком Теренцієм Варроном, Марціаном Капеллою, Флавієм Аврелієм Кассіодором, Ісідором Севільським). Тому систематизація цих знань сприяла зближенню евристично-функціонального потенціалу чуттєво-практичної діяльності (як естетичний аспект навчання) із категоріальною проблематикою мовно-онтологічного аспекту проблеми універсалій.

Особливе контекстуальне значення в такому зближенні відіграла наразі ідея творення, визначальна вага якої пояснюється положенням авраамічних релігій як глобальної форми соціально-культурної динаміки, домінуючи в культурній, соціальній, політичній, економічній, правовій сферах суспільного життя тогочасного світу. Тож філософи античності та раннього середньовіччя окреслили суто граматично-онтологічне значення розгляду проблеми універсалій, представленої у вченнях Аристотеля, Порфирія, Боеція. Тому варто ще раз наголосити, що її концептуалізація відбувалась контекстуально через систематизацію тогочасної соціальної практики пошуку знань й освіти. Проте процес інкорпорації спадку Аристотеля у філософії до західно-християнського богослов'я завершився лише в епоху Високого середньовіччя запозиченням аристотелівської концепції науки із арабсько-іудейської інтелектуально-богословської традиції. (Якою ж мірою відбулась рецепція аристотелізму в східнохристиянській традиції, то є дискусійним питанням.)

Вирішальне значення в еволюції західно-християнської традиції середньовіччя мала інтелектуальна дискусія, яка відома під назвою суперечка про універсалії. Але теоретична площина естетичного зрізу проблематики універсалій оформилась в єдине космологічне бачення, якому сучасний італійський письменник та інтелектуал Умберто Еко надав визначення «одвічний гуманізм» [22, с. 240]. Крім того, суперечка про універсалії відображала диференціацію церковного та світського виміру культури в процесі утвердження європейського націоналізму, який нівелював певною мірою інтелектуальну традицію античності та середньовіччя.

Проте вже в новітній філософії проблема універсалій складає підґрунтя концептуального розмежування онтологічних та семантичних категорій (Львівсько-Варшавська школа). Таким чином, вона вже визначає важливу роль у з'ясуванні специфіки межі філософського розуміння і практично-символічної форми освоєння дійсності людиною. Її рецепція, відтак, у сучасній культурі може слугувати основою концептуальних рішень у студюваннях соціально-культурних феноменів у сучасному світі.

Слід наголосити, що оцінка цінності аналізу проблеми універсалій у філософсько-світоглядній чи культурологічній рефлексії при аналізі естетичних та художніх процесів

Янковський С. В. **СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ УНІВЕРСАЛІЇ, ЦІННОСТІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ СВІТИ СУЧАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ ЯК ФЕНОМЕНУ ПОСТМОДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ**

сучасності ускладнюється невизначеністю наукового статусу подібних студій, які охоплюють одночасно царину антропології, естетики, психології, мистецтвознавства, культурології, політичних та соціальних наук. Одним із актуальних напрямів вирішення проблеми сучасних соціально-культурних універсалій може вважатися концепція культурних середовищ, основою якої є ідея метакультури Даниїла Андрєєва. Тому ідея метакультури є ніби проектом глобальної наукової революції, який відображає зміну не тільки світоглядних орієнтирів, а й намагання визначити принципи наукової рефлексії дослідження символічно-практичної сфери сучасного соціуму (О. Янчин, О. Грицанов, Г. Гуцишвілі тощо). Метакультурне бачення та холізм концепцій культурного середовища мають інструментальне значення, як видається, у позначенні особливостей, так би мовити, культурного ядра сучасного соціально-культурного світу. Така рецепція соціально-культурного світу відображає особливості навіть наявних геополітичних трендів.

Утім, якщо основою соціально-культурних форм буття людини й людства є символічний простір, тоді його універсальні елементи забезпечують не в останню чергу трансгресію з естетичного в соціально-філософське осмислення світу. Демократизація мистецтва в контексті сучасної масової культури та виявлення її сутнісного зв'язку із принципами суспільства споживання, а саме література, архітектура, кінематограф, які охоплюють масову аудиторію, мають широку сферу розповсюдження і залежать від ступеня освіченості більшою мірою, ніж від ступеня засвоєння мистецьких практик, як-то музика, танок, спів, живопис тощо. Зокрема, слід зазначити, що дискусійними, так би мовити відкритими, залишаються питання соціології мистецтв, якості та рівня споживання мистецьких практик.

Варто наголосити, що вчені приділяють значну увагу передусім психологічним, філологічним, стилістичним особливостям сучасного мистецтва. В масовій свідомості мистецтво виражає сутність художньо-творчої діяльності, але будь-яка творча діяльність є формою існування культури. В культурі постіндустріальної цивілізації і набуває особливої значущості комунікативна функція мистецтва, що викликає необхідність її більш поглибленого розгляду.

Поряд із традиційним ідеологічним обґрунтуванням художньо-творчої діяльності як дієвого чиннику масового впливу, утілення художніх цінностей і соціально-культурних стандартів, реалізації принципів творчості, удосконалення особливості – комунікативна функція виражає такі характеристичні риси символічного простору, як відкритість, діалогізм, автентичність. Зрештою, актуальною рисою мистецтва постіндустріального світу, на наш погляд, постає індивідуалізація комунікативної функції мистецтва. Розвиток інформаційних технологій і медіатизація утворюють умови взаємопроникнення різних видів мистецтва. Прикладом можуть бути анімації всесвітньовідомих живописних полотен, які, приміром, виставлені для всесвітнього перегляду в YouTube, або епатажна експозиція «Таємниці тіла» (НСК «Олімпійський», Київ, 07.09 – 23.12.2012), яка презентує синтез анатомічного театру і скульптури. Так само змін зазнали відношення митця і спостерігача.

Хочеться наголосити, що перформанс перетворився в імітацію інтеракцій. Творчість перетворилась, відтак, на мистецьку дію, яка має вигляд провокації, епатажу, акціонізму тощо – усе це засоби її творення, які позначають, так би мовити, «втягування»,

«поглинання», «трансфігурацію» споживача мистецтва у співучасника творчого процесу. Відтак, оновились і критерії творчої діяльності людини: вони мають вже бути суто дотичними до, так би мовити, користувацького споживання результатів творчості, яке в цьому випадку має відрізнятися від споживання результатів виробництва.

Отже, комунікативна функція мистецтва позначає взаємозв'язок відтворення, виробництва, споживання художніх цінностей у символічному просторі сучасного соціально-культурного світу, форм, якого укладає естетосферу в трансісторичну площину цінностей людства.

Сучасна естетосфера соціуму трансформує конфігурацію символічного простору, масштаб реальності й стиль життя. Вона є особливою формою діяльності, яка поєднує і процес вироблення, і процес споживання результатів творчості. Наприклад, читач роману-кросворду «Написані чаєм пейзажі» Чеслава Мілоша перетворюється на співавтора оповідання, утім текст роману залишається текстом роману.

Але наголосимо, що змін зазнали насамперед якісні характеристики культури: інтеграція процесів створення та споживання культурних форм має антропологічно-ціннісні, пізнавально-мотиваційні, світоглядно-орієнтаційні зрушення та їхні пізнавальні, онтологічні наслідки. Констатуємо народження класичного та сучасного раціоналізму, Мішель Фуко в «Словах і речах», зокрема, нагадує, що класичне зображення є ніби чистим баченням (*la pure représentation*), яке вільне від того, що його обмежує: подібності до того, що воно зображує, та «від того, на чий погляд воно є лише подібністю» [21, с. 60; 23, с. 31]. Відтак, маємо припустити, що Просвітництво уявляло, що світ та необхідна пустота чистого бачення є ніби тотожними речами. А це означатиме, що зміст та якість такого сприйняття становлять почуття. І, зрештою, саме єдність форми чистого бачення та чуттєвого досвіду й має наповнювати сенс людської культури, а також становитиме її естетосферу.

Проте розширення складових естетосфери в сучасному світі утвердило вже некомплементарний і нерелексивний погляд на мистецтво. Відтак, творчість у постіндустріальному світі втратила, фактично, значення імітації, наслідування, прагнення, відображення, а перевтілилась насамперед у мистецтво існування (Мішель Фуко), само творення (Ричард Рорті) чи естетичного життя (Ричард Шустерман) [19, с. 183–186]. Відтак, сучасні соціально-культурні універсалиї виражають динаміку трансформацій символічного простору постіндустріальної цивілізації. Вони позначають інваріантні форми на рівнях (а) повсякденності, (б) сприйняття реальності, які надають загального значення якісним ознакам (уявлення, ставлення, відношення, комунікація), (с) ідей, які виступають безумовними принципами людських діянь. У постіндустріальному суспільстві культура на індивідуальному рівні виявлення ототожнюється із креативністю, а етичні норми та світоглядно-ціннісні орієнтації людини ніби підкоряються принципам естетизації соціальної дійсності.

Тоді і вся структура соціуму, яку виражає ланцюг «тіло» – «простір» – «час» – «дія», має бути переосмислена, як видається, із урахуванням принципів трансгресії, відкритості, діалогізму, автентичності.

Висновки. Основним результатом нашої розвідки є окреслення низки питань щодо сприйняття ролі, яку відіграє в сучасному соціумі мистецтво. В постіндустріальному суспільстві світ не постає онтологічно удосконаленим об'єктом, а тому спробуємо сформулювати низку питань, які окреслюють пізнавальні можливості артикуляції

**Янковський С. В. СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ УНІВЕРСАЛІЇ, ЦІННОСТІ ТА
СОЦІОКУЛЬТУРНІ СВІТИ СУЧАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СИНТЕЗУ
МИСТЕЦТВ ЯК ФЕНОМЕНУ ПОСТМОДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ**

проблеми соціально-культурних універсалій в сучасному соціально-культурному світі.

1. Пошук межі мистецтва та реальності ставить завдання переосмислення символічного простору в термінах автономії індивіда, тобто осягнення уявного через визначення міри бажань у практиках задоволення потреб, у тому числі потреби в самовизначенні.

2. Комерціалізація мистецтва в сучасному соціумі ставить проблему співвідношення споживчої вартості та художньої цінності мистецьких творів.

3. Віртуальна реальність ніби доповнює світ через подвоєння опозиції речей та образів й утворює світ паралельної реальності, у якій кожний постає творцем своєї ідентичності, не успадковуючи її з реальності, а лише певною мірою відображаючи її. Таке положення змінює очікування від мистецтва: воно не проникає в суть речей віртуального світу, і віртуальний світ не відображає, а творить символічний простір людських бажань.

4. Технології масового мистецтва сформували індустрію моди, краси, які визначають тенденції споживання мистецтва в сучасному світі, утім, естетична цінність речей не завжди збігається з логікою їх споживання, інструментальним ставленням. Тому такий стан речей не є новим, наприклад, такі звичайні речі поточного ремісного виробництва грецьких «деміургів», як посуд з двома ручками для вина або масла, відомий під назвами «амфора» чи «канфар», сприймаються як витвори мистецтва. Відтак, краса речей змінна, і можна навіть припустити, що речі у своїй краси наближаються до краси, як річки прагнуть, полишивши джерела, влитися в море, можливо, безмежне море людського уявлення, регулятивною ідеєю якого є світ і свобода.

Зрозуміло, що ціннісна переорієнтація сучасного філософсько-культурологічного дискурсу має відбуватися через трансформацію понятійно-категоріального апарату, який неможливо змінити одномоментно. Це складний процес переосмислення. Якщо викласти це положення в найзагальнішій формі твердження, то має йтись про детермінанти творення, про суб'єктивну проєктивність у зображенні, «здійсненність здійсненого», оскільки результат творчості в сучасному світі представляє ніби втаємничення явного (Казимир Малевич), чи своєрідний говір мовчання (Інгмар Бергман), або мову погляду (Агата Крісті), чи ж навіть цнотливість непристойного (Леді Гага) тощо.

Література:

- 1 Бровко М. М. Активність мистецтва в соціокультурному процесі : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.05 / Бровко Микола Миколайович ; Київ. держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1996. – 391 с.
2. Естетика в Україні: сьогодні і майбутнє : матеріали круглого столу, 25 верес. 2009 р. / уклад. І. Бондаревська // Філософська думка. – 2009. – № 6. – С. 21–20.
3. Журба М. А. Телеологізм естетичної імперативності в дизайні / М. А. Журба // Мультиверсум. – К., 2008. – Вип. 67. – С. 235–240.
4. Ісаєв В. Д. Антропос цивілізації та теос культури : дис. ... д-ра філософ. Наук : спец. 09.00.04 : філософська антропологія, філософія культури / Ісаєв Володимир Данилович ; Східноукраїн. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2012. – 389 с.
5. Карсавін С. В. Діалектичний синтез у дослідженні феномена творчості : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.08. / Карсавін Сергій Володимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 18 с.
6. Левчук Л. Естетика на межі епох / Л. Левчук // Філософська думка. – 2009. – № 6. – С. 5–20.
7. Левчук Л. Інгуїтивізм і питання художньої творчості / Л. Левчук. – К. : Мистецтво, 1969. – 94 с.
8. Личковах В. Некласична естетика в культурному просторі ХХ – поч. ХХІ століть : моногр. / В. Личковах ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистец. – К. : [НАКККіМ], 2011. – 223 с.

-
9. *Лугуценко Т. В.* Антропологічна криза в умовах трансформації сучасного інформаційного простору [Електронний ресурс] / Т. В. Лугуценко // Дни науки-2013: матеріали конф. – Режим доступу: www.rusnauka.com/8_NMIV_2013/Philosophia/4_125538.doc.htm
10. *Мацяк О. М.* Синтез мистецтв у прозі Ольги Кобилянської: проблема самототожності письменниці: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. / Мацяк Ореста Маркіянівна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2006. – 19 с.
11. *Оборська С. В.* Синтез мистецтв у предметному середовищі стилю модерн: історіографія проблеми / С. В. Оборська // Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 20. – С. 86–92.
12. *Оніщенко О. І.* Художня творчість: проект неklasичної естетики: моногр. / О. І. Оніщенко. – К.: Ін-т культурології АМУ, 2008. – 232 с.
13. *Поліщук О.* Художньо-експресивне мислення як різновид мислення образного типу: природа, сутність і потенціал / О. Поліщук // Мандрівець: наук. журн. / Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». – 2010. – № 6. – С. 64–67.
14. *Поліщук О.* Художньо-творча особистість у контексті саморозвитку і самореалізації / О. Поліщук // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – 2008. – № 2. – С. 109–113.
15. *Пушонкова О. А.* Культуротворча роль цифрових технологій / О. А. Пушонкова // Теорія і практика матеріально-художньої культури: зб. матеріалів X наук. конф., м. Харків, ХДАДМ, 2 груд. 2008 р. – Х.: ХДАДМ, 2008. – С. 132–135.
16. *Рисак О.* Мелодії і барви слова: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – поч. ХХ ст. / О. Рисак. – Луцьк: Весна: Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки, 1996. – 92 с.
17. *Рожок О. В.* Синтез мистецтв як видовище: принципи інтеграції образного потенціалу художньої культури ХХ – початку ХХІ століть: автореф. дис. ... канд. культурології: 26.00.01 / Рожок Олег Володимирович; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – К., 2012. – 17 с.
18. *Романова О. В.* Кіноромани Алена Роб-Грійє: генеза, структура, синтез мистецтв: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04 / Романова Ольга Вікторівна; НАН України, Ін-т літ. ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2007. – 187 с.
19. *Соколова Н. Л.* Этическая проблематика в современных концепциях «эстетической жизни» / Н. Л. Соколова // Этическая мысль. – М.: ИФ РАН, 2005. – Вып. 6. – С. 183–186.
20. *Суханцева В. К.* Культура: Метафизика трагедии / В. К. Суханцева // Суханцева В. К. Метафизика культуры / В. К. Суханцева. – К.: Факт, 2006. – С. 5–87.
21. *Фуко М.* Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко; пер. с фр. В. П. Визгина; вступ. ст. Н. С. Автономовой. – М.: Прогресс, 1977. – 488 с.
22. *Эко У.* Эволюция средневековой эстетики / У. Эко; пер. с итал. Ю. Ильина; пер. с лат. А. Струковой. – СПб.: Азбука-классика, 2004. – 288 с.; ил.
23. Foucault Michel *Les Mots et les Choses.* – Paris: Gallimard, 1966. – 400 p.